

Att visa och bedöma pedagogisk skicklighet

*Råd till sökande, sakkunniga och
lärarförslagsnämnder vid SLU*

Jan Stockfors

Att visa och bedöma pedagogisk skicklighet

Råd till sökande, sakkunniga och
lärarförslagsnämnder vid SLU

Jan Stockfors

Sveriges lantbruksuniversitet

Rapportserie från
Universitetspedagogiskt centrum

Pedagogisk rapport nr 1, februari 2011

Sveriges lantbruksuniversitet

Universitetspedagogiskt centrum
<http://upc.slu.se>

Pedagogisk rapport nr 1, februari 2011

ISBN 978-91-576-9027-2

Andra tryckningen

Författare: Jan Stockfors

Omslag: Peter Lindberg

Tryck: SLU Repro Ultuna

Förord

Rådet för utbildning på grund- och avancerad nivå (GUR) gav 2008 Universitetspedagogiskt centrum i uppdrag att i samarbete med fakulteterna se över hur bedömningen av pedagogisk skicklighet kan bli tydligare och att formulera nya kriterier för pedagogisk skicklighet till SLU:s anställningsordning. I uppdraget ingick också att förtydliga instruktionerna till sökande och att ta fram ett stödmaterial för dem som ska visa eller bedöma pedagogisk skicklighet. Ett förslag till nya kriterier arbetades fram i dialog med GUR och lärarförslagsnämnderna vid SLU:s fyra fakulteter och presenterades i april 2010. I december 2010 beslutade SLU:s styrelse att införa de nya kriterierna för pedagogisk skicklighet i anställningsordningen i enlighet med förslaget.

Den här rapporten syftar till att kortfattat ge råd och stöd till dem som behöver redovisa sin pedagogiska skicklighet eller som på olika sätt är inblandade i processen att bedöma denna skicklighet. Rapporten är också tänkt att förtydliga och ge en kort bakgrund till de kriterier för pedagogisk skicklighet som sedan januari 2011 finns inskrivna i Anställningsordning för SLU.

Värdefulla synpunkter på innehållet i rapporten har lämnats av Cecilia Almlöv, Peter Aspengren och Roger Pettersson (samtliga vid Universitetspedagogiskt centrum), Magdalena Fagerberg (sekreterare i lärarförslagsnämnden vid NL-fakulteten), Ingrid Hemström (sekreterare i lärarförslagsnämnden vid VH-fakulteten) samt Thomas Kätterer (professor vid Institutionen för mark och miljö).

Uppsala, januari 2011

Jan stockfors

Innehåll

Förord	1
Inledning	5
1. Pedagogisk skicklighet – en kort bakgrund	7
2. Att dokumentera pedagogisk skicklighet - Pedagogisk meritportfölj	15
3. Att begära eller skriva intyg om pedagogisk skicklighet	21
4. Bedömning av pedagogisk skicklighet	25
Referenser	37

Inledning

Vad innebär egentligen pedagogisk skicklighet? Hur definierar vi den och vilka delar ingår? Hur kan vi på ett bra sätt bedöma pedagogisk skicklighet? Frågetecknen är ofta många när vi inom akademien diskuterar pedagogisk skicklighet. Till skillnad från vetenskaplig skicklighet så har vi länge saknat en tradition när det gäller redovisning och bedömning av pedagogisk skicklighet. Inom SLU och andra universitet känner sig därför många inte helt bekväma när de ska redovisa sin pedagogiska skicklighet eller bedöma andras skicklighet. Den här rapporten har till syfte att vara ett stöd för den som på något sätt ska visa sin pedagogiska skicklighet eller den som ska bedöma denna skicklighet. Första kapitlet, "Pedagogisk skicklighet – en kort bakgrund" innehåller en beskrivning av nuläget i Sverige vad gäller bedömning av pedagogisk skicklighet och en kort historisk tillbakablick. Kapitel 2, "Att dokumentera pedagogisk skicklighet" vänder sig i första hand till dem som står i begrepp att söka en akademisk tjänst och tar upp några grundtankar kring pedagogiska meritportföljer och redovisning av pedagogisk skicklighet. Kapitel 3, "Att begära eller skriva intyg om pedagogisk skicklighet" riktar sig till såväl sökande och intygsskrivare som till bedömare av pedagogisk skicklighet och behandlar centrala frågeställningar när det gäller formulering och bedömning av intyg. Intyg av olika slag utgör ett viktigt stöd för den skicklighet en sökande vill visa, men hur man formulerar intyg så att de blir tydliga indikatorer på pedagogisk skicklighet är inte helt självklart. Kapitel 4, till sist, "Bedömning av pedagogisk skicklighet" vänder sig i första hand till bedömare och är tänkt som ett stöd för att tolka och arbeta med de kriterier för pedagogisk skicklighet som är formulerade i SLU:s anställningsordning.

1. Pedagogisk skicklighet – en kort bakgrund

Skicklighet i att undervisa har varit en del av universitetslärarens yrkeskunnande så länge vi har haft universitet. I slutet av 1800-talet kunde undervisningsskicklighet diskuteras i termer av förmåga att ”meddela undervisning och förrätta examination”, men några tydliga kriterier på vad det innebar fanns inte och undervisningsskicklighet betraktades bara som en del av den vetenskapliga skickligheten. Sedan början av 1900-talet har det dock vid tillsättning av akademiska tjänster ingått i de sakkunnigas skyldigheter att bedöma de sökandes skicklighet i att undervisa. I och med den ökande tillströmningen av studenter vid universiteten under 1900-talet diskuterades också universitetslärares pedagogiska kunnande och pedagogiska krav på lärarna allt mer.

Under senare delen av 1900-talet har synen på lärarrollen förändrats från att tidigare i huvudsak handla om överföring av kunskap eller fakta från lärare till student, till att läraren framförallt ska skapa förutsättningar för studentens eget lärande. Många talar till och med om ett paradigmskifte inom hela utbildningsväsendet (se t.ex. Barr and Tagg, 1995) där utbildningsinstitutionernas uppgift förändrats från att undervisa till att producera lärande. Förmågan att ”meddela undervisning” eller att föreläsa som mått på en lärares skicklighet har succesivt ersatts av det bredare begreppet pedagogisk skicklighet. Med utgångspunkt i högskolepedagogisk forskning och i linje med rådande politiska intentioner gör Högskoleutredningen 1989 ett försök att avgränsa och förtydliga begreppet pedagogisk skicklighet och definierar det som ”skicklighet i planering, genomförande och utvärdering av undervisning”. Utredningen anger också andra delar som bör tas med i en bedömning, bland annat att läraren kan ”motivera sin undervisningspraxis och reflektera över den i belysning av relevant pedagogisk teori och systematiserad erfarenhet”. Med den nya högskolelag som trädde i kraft 1993 blev pedagogisk skicklighet ett krav för behörighet som professor eller lektor, och i den nu gällande förordningstexten från 1998 anges att ”Lika stor omsorg skall ägnas prövningen av den pedagogiska skickligheten som prövningen av

den vetenskapliga skickligheten” (SFS 1998:1003, SFS 1993:100). Samtidigt infördes behörighetskravet för lektor och adjunkt att de ska ha ”genomgått högskolepedagogisk utbildning eller på annat sätt förvärvat motsvarande kunskaper”

Idag bedömer de flesta svenska universitet pedagogisk skicklighet mot tydliga kriterier som anges i universitetets anställningsordning eller i ett till anställningsordningen knutet dokument. De grundtankar som fanns i högskoleutredningen 1989 genomsyrar kriterierna vid många universitet och högskolor och de grundläggande avgränsningar som gjordes av utredningen stämmer väl även med kriterierna vid universitet som har vidareutvecklat sin formulering av kriterier för pedagogisk skicklighet. Det finns idag en allt tydligare samsyn mellan pedagogiska utvecklingsenheter vid svenska universitet om vilka kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som bör ingå i en bedömning av pedagogisk skicklighet. Däremot finns det olika sätt att beskriva denna skicklighet och dela in den under olika kriterier. Den definition och beskrivning av pedagogisk skicklighet som svenska lärosäten arbetar mot ligger också väl i linje med internationell forskning kring undervisning och lärande i högre utbildning.

Flera forskare har försökt att sammanfatta de grundläggande principerna för god undervisning. En internationellt mycket spridd beskrivning är Chickerings och Gamsons (1987) ”Seven principles for good practice in undergraduate education” (tabell 1).

1. Encourages contacts between students and faculty
2. Develops reciprocity and cooperation among students
3. Uses active learning techniques
4. Gives prompt feedback
5. Emphasizes time on task
6. Communicates high expectations
7. Respects diverse talents and ways of learning

Tabell 1. Sju principer för god undervisning (Chickering och Gamson, 1987).

En annan ambitiös genomgång av forskningen kring undervisning i högre utbildning genomfördes av Paul Ramsden m.fl. (1995) som även den kan sammanfattas i sju principer (tabell 2)(Ramsden har senare reducerat dem till sex principer, se Ramsden, 2003).

1. Good teachers are also good learners; for example, they learn through their own reading, by participating in a variety of professional development activities, by listening to their students, by sharing ideas with their colleagues, and by reflecting on classroom interactions and students' achievements. Good teaching is therefore dynamic, reflective and constantly evolving
2. Good teachers display enthusiasm for their subject, and a desire to share it with their students
3. Good teachers recognise the importance of context, and adapt their teaching accordingly; they know how to modify their teaching strategies according to the particular students, subject matter, and learning environment
4. Good teachers encourage deep learning approaches, rather than surface approaches' and are concerned with developing their students' critical thinking skills, problem-solving skills, and problem-approach behaviors
5. Good teachers demonstrate an ability to transform and extend knowledge' rather than merely transmitting it; they draw on their knowledge of their subject, their knowledge of their learners, and their general pedagogical knowledge to transform the concepts of the discipline into terms that are understandable to their students
6. Good teachers set clear goals, use valid and appropriate assessment methods, and provide high quality feedback to their students
7. Good teachers show respect for their students; they are interested in both their professional and their personal growth, encourage their independence, and sustain high expectations of them

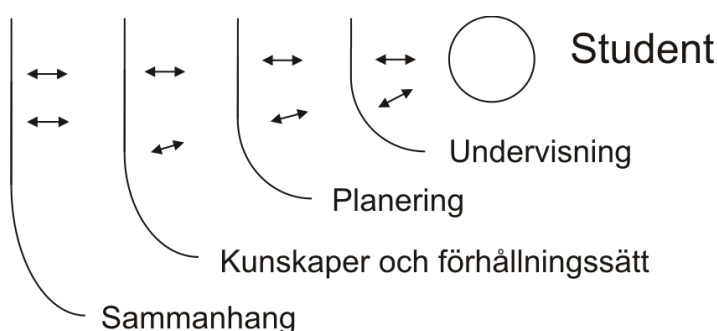
Tabell 2. Paul Ramsden m.fl. (1995) genomförde en noggrann genomgång av forskningen kring vad som utgör god undervisning. Resultatet sammanfattades i sju viktiga faktorer för en effektiv undervisning.

Ernest Boyer (1990) introducerade en helt annan utgångspunkt för diskussionen om pedagogisk skicklighet och pedagogisk utveckling som med tiden fått allt större betydelse. Boyer utgick från undervisningens roll inom akademien och kom till slutsatsen att vi bör förhålla oss till undervisningen på samma sätt som vi förhåller oss till forskningen och skapade begreppet "Scholarship of teaching". Bra undervisning måste precis som forskning vila på vetenskaplig grund och lärare måste ha ett vetenskapligt förhållningssätt till undervisning och lärande. Glassick med flera (1997) arbetade fram ett första sätt att utvärdera detta vetenskapliga förhållningssätt i såväl undervisning som forskning. Perspektivet på pedagogisk skicklighet har med tiden vidgats från undervisningsskicklighet – det som läraren gör i klassrummet – till att även omfatta andra faktorer som påverkar lärandet, lärarens förutsättningar för att stödja studenternas lärande och lärarens bidrag till den pedagogiska utvecklingen i mer övergripande termer.

Keith Trigwell (2001) presenterade en modell av ett antal aspekter som kan ingå i pedagogisk skicklighet. Trigwell utgick från såväl forskningen om vad som utgör god undervisning (Ramsden 1995), som tankarna kring "Scholarship" (Boyer 1990, Glassick et. al. 1997) och arbeten om pedagogiska meritportföljer av Graham Gibbs (1992) och Peter Seldin (se t.ex. Seldin 1997). Trigwell låter studentens lärande stå i centrum och tar i sin modell upp de aspekter av lärarens arbete och kunnande som på olika plan påverkar lärandet. Trigwells modell delar in den pedagogiska skickligheten i fyra aspekter och strukturerar dessa efter hur direkt studenterna upplever respektive aspekt (fig. 1). Alla fem aspekterna är viktiga för en bra undervisning och alla aspekter måste vägas in i en bedömning av pedagogisk skicklighet.

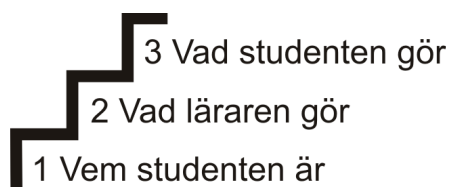
Närmast studenten finns lärarens undervisning, vad hon gör i klassrummet och de strategier hon använder sig av i sin undervisning. På nästa nivå finns lärarens planering, vad hon anser är viktigt och svårt för studenterna att lära sig, hur hon väljer att examinera studenterna och hur hon utvärderar studenternas och sitt eget sätt att arbeta. Den tredje nivån utgörs av lärarens kunskaper, värderingar och förhållningssätt. Utanför dessa aspekter av pedagogisk skicklighet finns slutligen sammanhanget och de ramar som undervisningen genomförs inom. Pedagogisk

skicklighet innebär att läraren är medveten om och arbetar aktivt med alla dessa aspekter, och att de olika aspekterna tydligt hänger ihop och utgör en helhet.

Figur 1. Fem aspekter av pedagogisk skicklighet som alla påverkar studenternas lärande. (efter Trigwell, 2001).

Hur kan vi då skilja på olika nivåer av pedagogisk skicklighet? För relativt nya lärare kan utvecklingen beskrivas i tre nivåer där lärarens syn på vad som är viktigast för studieresultaten stegvis flyttas från vem studenten är till lärarens aktiviteter och slutligen till vad studenten gör (fig. 2) (se t.ex. Biggs and Tang 2007, sid 16 ff. eller Pettersen 2010 sid 32).

Figur 2. Tre teorier om vad som är viktigast för studenternas lärande. (Efter Biggs and Tang 2007)

Den utvecklingstrappa som Biggs med flera beskriver byggs upp av tre teorier om vad som är viktigast för studenternas lärande. 1) lärandet är framförallt beroende av studenternas personliga egenskaper, en del är studiebegåvade och andra inte. 2) lärandet är framförallt beroende av vad läraren gör, hur hon undervisar. 3) lärandet är ett resultat av de läraaktiviteter studenterna engagerar sig i och är beroende av studenternas tidigare erfarenheter och den lärmiljö de befinner sig i. Teorierna ett och två omfattas oftast av relativt nya lärare medan lärare med längre

erfarenhet oftare betraktar undervisningen genom den mer komplexa tredje teorin.

För etablerade lärare som har erövrat en grundläggande pedagogisk skicklighet kan man naturligtvis också beskriva en progression. En tydlig modell för den skicklige lärarens utveckling har tagits fram av Carolin Kreber (2002). Kreber beskriver tre nivåer av lärarskicklighet (fig. 3), de två första stegen kallas excellent lärare respektive expertlärare och steg tre innebär att lärarens pedagogiska arbete blir en akademisk verksamhet fullt ut (på engelska: "scholarship of teaching and learning").

Figur 3. Ett sätt att se på progression av pedagogisk skicklighet i tre nivåer. (efter Kreber 2002)

Den excellente läraren är skicklig i klassrummet och undervisningen upplevs effektiv av kollegor och studenter. Expertläraren däremot är en excellent lärare som utöver sin skicklighet i klassrummet också har en teoretisk kunskap om undervisning och lärande. Expertläraren kan kombinera sina kunskaper i undervisningsämnet med såväl teoretisk som erfarenhetsbaserad kunskap om undervisning. På så sätt kan expertläraren utveckla allt bättre sätt att stödja studenternas lärande, samtidigt som hon effektivt kan förändra sin undervisning när förutsättningarna förändras. Där den excellente läraren måste experimentera sig fram utifrån sin erfarenhet kan expertläraren välja förändringsriktning utifrån kombinationen av pedagogisk vetenskap, ämneskunskap och den egna erfarenheten. Krebers tredje steg, det som på engelska kallas "scholarship of teaching and learning", innebär att läraren är en excellent expertlärare som dessutom delar med sig av sin kunskap och driver den generella utvecklingen av undervisning i det egna ämnet framåt. En lärare på det tredje steget utsätter sin pedagogiska praktik för kollegial granskning

genom att publicera artiklar om undervisning och lärande i kollegialt granskade tidskrifter, ge presentationer på pedagogiska konferenser och på olika sätt delta i det pedagogiska samtalet, både på den egna arbetsplatsen och utanför.

Mer om den svenska historiken kring pedagogisk skicklighet och pedagogiska meriter finns att läsa i "Pedagogisk skicklighet och pedagogiska meriter - historik och praktik" av Roivo-Johansson och Tingbjörn (2001).

En bra översikt av forskningen kring pedagogisk skicklighet finns i "Att bedöma pedagogisk skicklighet – går det?" av Birgitta Giertz (2003).

2. Att dokumentera pedagogisk skicklighet - Pedagogisk meritportfölj

Pedagogisk skicklighet handlar om kvaliteten på en lärares pedagogiska arbete och ett vanligt problem vid tillsättning av universitetslärar tjänster är att det inte finns underlag, eller ett för tunt underlag, för att bedöma just kvaliteten i detta arbete. Ett sätt för lärare att dokumentera sin pedagogiska skicklighet och visa kvalitet i sitt arbete är att använda det som kallas en pedagogisk meritportfölj. Begreppet pedagogisk meritportfölj är en parallell till den portfölj som exempelvis en arkitekt eller en fotograf sammanställer. Portföljen är en bred sammanställning av material som visar på innehavarens skicklighet inom sitt verksamhetsområde. En portfölj innehåller normalt inte allt en yrkesutövare har gjort, utan består av ett noga genomtänkt urval av material som tillsammans ger en så heltäckande bild av den egna skickligheten som möjligt. På samma sätt kan en lärare samla och presentera sina pedagogiska meriter i en pedagogisk meritportfölj.

Metodiken för att arbeta med en pedagogisk meritportfölj ("Teaching portfolio") växte fram i Kanada, USA och Storbritannien och det ursprungliga syftet var just att hitta formerna för ett bra underlag när lärares pedagogiska skicklighet ska bedömas, t.ex. i samband med anställning, befordran eller lönesättning.

I arbetet med pedagogisk meritering brukar man skilja på två typer av portföljer, den personliga pedagogiska portföljen som är en ganska omfattande dokumentation av en lärares pedagogiska praktik och reflektioner över den, och den portfölj som sammanställs för ett visst ändamål t.ex. en ansökan om befordran. Den personliga portföljen är både ett verktyg för att utveckla den egna pedagogiska praktiken och synen på lärande, och en källa att hämta material från när jag ska sammanställa en portfölj för ett visst sammanhang. En portfölj som är sammanställd för ett ändamål som t.ex. en tjänsteansökan behöver begränsas och anpassas till det som efterfrågas i specifikationen för

tjänsten, det jag vill visa upp i just det sammanhanget och de kriterier den kommer att bedömas efter.

En pedagogisk meritportfölj bygger i stor utsträckning på lärarens reflektion över sin pedagogiska verksamhet, en så kallad egenreflektion. I portföljen finns också olika typer av dokumentation från lärarens pedagogiska praktik och annat material som kan visa på en pedagogisk skicklighet och styrka argumentationen i egenreflektionen. Exempel på material och dokument som kan visa på och styrka olika aspekter av en lärarens pedagogiska skicklighet är kursvärderingar, intyg om pedagogiska insatser och skicklighet, auskultationsrapporter, kursplanering, examinationsuppgifter, dokumenterade läraaktiviteter och läromedel läraren har producerat (t.ex. läroböcker, video eller interaktiva övningar).

När någon börjar sammanställa och formulera en pedagogisk meritportfölj kan man snart se flera positiva effekter av arbetet med portföljerna. Att genomföra en värdering av det egna pedagogiska arbetet och sammanställa material som visar pedagogisk skicklighet innebär att en lärare måste reflektera över hur hon arbetar och vad pedagogisk skicklighet innebär. Arbetet med en pedagogisk meritportfölj blir därmed också ett verktyg för utvecklingen av den egna pedagogiska skickligheten. När någon reflekterar över sin pedagogiska verksamhet upptäcker hon sina styrkor och svagheter, hon ser inom vilka områden hon som lärare måste utvecklas vidare och får en bild av vilka moment i den egna undervisningen som håller god kvalitet och vilka moment som behöver förändras.

Vilket underlag kan visa på pedagogisk skicklighet?

Utgångspunkten i bedömningar av pedagogisk skicklighet och därmed också i en portfölj som ska visa pedagogisk skicklighet är lärarens egenreflektion. En skicklig lärare vet inte bara vad hon undervisar om och hur hon arbetar, hon är också medveten om varför hon gör på det sätt hon gör och har analyserat och reflekterat över resultatet av sitt pedagogiska arbete. Sammanfattningsvis är det framförallt dessa fyra frågor, vad jag undervisar om, hur jag undervisar, varför jag undervisar som jag gör och med vilket resultat, som en pedagogisk egenreflektion

kretsar kring.

Ett begrepp som nästan alltid dyker upp i samband med pedagogiska meritportföljer och i instruktioner till sökande till akademiska tjänster är ”Pedagogisk grundsyn” eller ”Pedagogisk filosofi” (på engelska ”teaching philosophy”). I Sverige används traditionellt beteckningen pedagogisk grundsyn medan man i större delen av världen talar om pedagogisk filosofi. Vi har alla i grunden en syn på vad kunskap är, vilka gränserna är för vad vi kan veta, hur lärande går till, vad som är viktigt att kunna inom vårt ämne och hur vi bör undervisa. Alla dessa frågor är i grunden filosofiska frågor och vårt personliga förhållande till dem kan kallas vår pedagogiska filosofi. Lärarens pedagogiska filosofi och syn på lärande är viktig eftersom den är en grund för många av de beslut som en lärare måste fatta, men också för att den påverkar studenternas inställning till lärande och deras sätt att studera (se t.ex. Trigwell et al. 1999). Men det är inte själva formuleringen av den pedagogiska filosofin som är av störst betydelse vid bedömningen av pedagogisk skicklighet, en välformulerad grundsyn går ju att sammanställa från den pedagogiska litteraturen. Det som är av störst betydelse är hur den kommer till uttryck i den egna, konkreta undervisningen. Det är vad studenterna ser i konkret handling som påverkar hur de tar sig an ämnet och kursen.

Vid en bedömning av en lärares pedagogiska meritportfölj ska de självvärderande inslagen bland annat visa att läraren har ett vetenskapligt förhållningssätt till undervisning och lärande. Det innebär att de val en lärare gör när det gäller metodik, struktur och innehåll i en kurs bygger på vad den pedagogiska forskningen, samt egen och andras erfarenhet har visat vara effektivt för att främja studenternas lärande. Den egna praktiken ska kunna motiveras vetenskapligt eller utifrån en väl reflekterad erfarenhet och i egenreflektionen ska det tydligt framgå att den egna pedagogiska grundsynen genomsyrar praktiken.

Den pedagogiska egenreflektionen bör behandla alla olika aspekter av lärarrollen (se t.ex. fig. 1, sid. 11 eller SLU:s kriterier för pedagogisk skicklighet, sid. 26). Egenreflektionen ska också visa utvecklingen av den egna lärarrollen över tid och därför behöver även meriter som har med den utvecklingen att göra tas upp. Ett exempel kan vara deltagande i en

pedagogisk kurs och hur det påverkat undervisningen. Har en lärare deltagit i en högskolepedagogisk kurs säger deltagandet i sig inte något om den pedagogiska skickligheten. Det som visar att någon har utvecklat sitt kunnande som lärare är en beskrivning vad kursen har haft för betydelse för den egna utvecklingen och ytterst hur det i sin tur påverkat studenternas lärande. Det är med andra ord en reflektion som kopplar, i det här fallet den pedagogiska kursen, till den egna praktiken som visar på pedagogisk skicklighet och inte kursintyget i sig.

Det som vid en ansökan beskrivs i en pedagogisk egenreflektion behöver så långt som möjligt styrkas av relevanta dokument och gärna av personer som känner till det pedagogiska arbetet. Vid en ansökan ska därför portföljen i möjligaste mån innehålla sådant som kursintyg över genomgångna pedagogiska kurser, studenters kursvärderingar och intyg från t.ex. kursansvariga, studierektorer eller prefekter.

Vill du läsa mer om pedagogiska meritportföljer se t.ex. "The Teaching Portfolio" av Peter Seldin (1997), "Pedagogisk meritportfölj - och plötsligt var jag meriterad!" av Karin Apelgren och Birgitta Giertz (2001) eller "Att bedöma pedagogisk skicklighet" av Birgitta Giertz (2003).

Råd till dig som ska bygga upp din personliga meritportfölj

- Reflektera och skriv ned en självvärdering/egenreflektion för alla de meriter du lägger i portföljen. Dokumentera motiv och drivkrafter till den egna insatsen.
- Dokumentera dina meriter i nära anslutning till genomförandet, det går fort att glömma värdefulla detaljer.
- Begär intyg från personer som känner till ditt arbete när så är lämpligt. Intyg som skrivs i efterhand håller i regel sämre kvalitet och får ett mindre meritvärde.
- Uppdatera din portfölj regelbundet. Rensa bort meriter som inte känns relevanta. Reflektera över vad du saknar i din portfölj och arbeta på att skaffa de meriterna. Gå igenom din pedagogiska grundsyn och ändra om du har utvecklat den. Stäm av din pedagogiska praktik mot din grundsyn.
- Se till att du dokumenterar meriter kontinuerligt. Tidsmässiga luckor kan få en bedömare att undra vad du gjorde under den perioden.
- Ta med även negativa erfarenheter och hur du har utvecklat din pedagogiska praktik utifrån dem. Du kan senare avgöra om de kan ha ett värde i en portfölj för t.ex. en anställning.
- Spara meriter från hela din lärargärning och när du rensar ut, se till att du ändå har kvar material som täcker din lärartid och har underlag för att se och redovisa din egen utveckling.
- Tag hjälp av kollegor. Diskutera varandras portföljer och hämta stöd och inspiration från varandra.

Råd till dig som ska sammanställa en portfölj för att söka en tjänst eller befordran

- Läs tjänstebeskrivningen noga. Vilken pedagogisk profil efterfrågas? Se till att du använder alla meriter du har som passar in på den sökta profilen.
- Se till att din egenreflektion tar upp hela den kunskapsvolym som beskrivs av de kriterier din pedagogiska skicklighet kommer att bedömas efter.
- Styrk alla delar av din egenreflektion du kan med dokument som verifierar det du tar upp i egenreflektionen (intyg, värderingar, rapporter, undervisningsmaterial m.m.).
- Tag hjälp av andra. Det finns säkert kollegor eller andra i din omgivning som kan ge värdefull återkoppling på det du skriver.
- Formulera dig klart och tydligt. Tänk på målgruppen som kan vara lärarförslagsnämnd, sakkunniga och eventuella pedagogiskt sakkunniga.

Råd till bedömare

- Finns det tillräckligt underlag för att göra en bedömning? Ska sökande ges en chans att komplettera ansökan?
- Lever sökande upp till de grundkrav som gäller för tjänsten? Är sökande över huvud taget behörig?
- Kan den sökande styrka det som hon skriver i sin egenreflektion genom dokumentation i sin meritportfölj (t.ex. kursvärderingar, intyg eller andra dokument)?

3. Att begära eller skriva intyg om pedagogisk skicklighet

Intyg om pedagogisk skicklighet i olika sammanhang är viktiga för att bekräfta centrala delar av den egenreflektion som en lärare gör. Intyg av kvantitativ art är okomplicerade, det räcker helt enkelt att intyga att en person har gjort någonting. När det är skicklighet som ska intygas blir det inte lika självklart hur intyget ska formuleras. Det räcker inte att skriva att någon är skicklig lärare, ett sådant intyg säger väldigt lite för en bedömare vid t.ex. en anställning. Skicklig i förhållande till vad? Vilka kriterier för pedagogisk skicklighet ligger bakom påståendet? Ett kortfattat påstående om att någon har gjort ”stora insatser”, är ”mycket skicklig”, ”framstående” eller ”mycket uppskattad” blir svag som indikator på skicklighet.

För att ett intyg ska vara användbart vid en bedömning av pedagogisk skicklighet behöver intyget beskriva vad den som intyget gäller har gjort, hur intygsskrivaren bedömer kvaliteten på det utförda arbetet och på vilken grund intygsskrivaren gjort sin bedömning. Om det är lärarens undervisning på en kurs som intyget gäller måste det framgå om intyget baseras på att intygsskrivaren har varit med i undervisningen, om det baseras på vad kollegor och studenter har uttryckt eller något annat. Det måste också tydligt framgå vad det är den intyget gäller har gjort som är bra eller mindre bra och varför intygsskrivaren anser det. Intygen ska göra tydligt vilka kvaliteter som är grunden till omdömet.

Exempel: Studierektor intygar en lärares utvecklingsinsats

”Enligt kursansvarig har Kalle Andersson utvecklat kursavsnittet om kolomsättning från en serie föreläsningar till en fallstudie. Kursmomentet som tidigare fick mycket kritik från studenterna är nu ett av de avsnitt som får bäst resultat i kursvärderingarna. Lärarna på senare delar av kursen ser också tydligt att studenterna har mer ändamålsenliga kunskaper efter omläggningen.”

Exempel: En före detta doktorand intygar sin handledares pedagogiska insats

”Kalle Andersson var ett stort stöd under arbetet med min avhandling. Kalle fanns alltid till hands för att svara på frågor och delade framförallt med sig av sitt stora nätverk inom forskningsområdet.”

eller

”Lisa Andersson var ett stort stöd under hela doktorandperioden. Hon fick mig att själv arbeta igenom de svårigheter som uppstod och kunde i våra handledningssamtal vända oöverstigliga problem till intressanta frågeställningar som jag sedan kunde angripa med ett visst mått av entusiasm”.

Råd till dig som begär intyg

- Informera intygsskrivaren om behovet av motivering och tydlig redovisning av underlaget för intyget.
- Tala gärna om för intygsskrivaren vad du anser att du har gjort bra och vill ha med i intyget. Den som skriver intyget kanske inte har underlag för att intyga allt du tycker ska vara med, men du slipper risken att hon glömmer någon viktig del som hon faktiskt kan intyga.

Råd till dig som skriver intyg

- Motivera alla dina bedömningar och redovisa på vilket underlag du gjort dem.
- Intyga bara sådant du kan stå för.
- Samla in mer information om du behöver en tydligare bild av det intyget rör.

Råd till bedömare

- Vad säger intyget egentligen?
- Är bedömningarna i intyget väl motiverade?
- Har intygsskrivaren haft tillräckligt underlag för de bedömningar hon gjort?

4. Bedömning av pedagogisk skicklighet

För att en lärares pedagogiska skicklighet ska kunna bedömas behöver läraren redovisa sina pedagogiska meriter. Det är viktigt att redan från början skilja på pedagogiska meriter och pedagogisk skicklighet. Pedagogiska meriter är vad läraren har gjort medan pedagogisk skicklighet handlar om hur väl arbetet har utförts. Det som ska bedömas är med andra ord kvaliteten i de arbetsinsatser läraren har gjort. Man kan därför inte argumentera för att en lärare inte är tillräckligt pedagogiskt skicklig för att ”hon har undervisat för lite på grundnivå”, eller att någon är en skicklig handledare för att hon har varit huvudhandledare till många doktorander. Doktorander kan ta sig hela vägen till doktorsgraden med såväl bra som dålig handledning, det är kvaliteten i handledningsarbetet som ska bedömas.

Utgångspunkten när pedagogisk skicklighet ska bedömas blir därför en egenreflektion där läraren beskriver hur hon arbetar med studenternas lärande och motiverar sin praktik utifrån pedagogisk vetenskap och reflekterad erfarenhet. Skicklighet handlar om kvalitet i utförandet av arbete, därför måste den egenreflektion som ligger till grund för bedömningen till stor del baseras på konkreta exempel ur lärarens praktik. Det som läraren redogör för i sin egenreflektion kan sedan verifieras och stärkas av andra dokument, det kan t.ex. vara kursvärderingar, intyg eller materiel läraren själv har producerat.

Vad ingår då i pedagogisk skicklighet? Vad är det som bedömare ska kunna läsa ut ur en pedagogisk egenreflektion? För att en bedömning ska kunna göras likvärdigt av olika bedömare och för olika sökande behövs någon typ av definition och begränsning av vad som i sammanhanget ska räknas in som pedagogisk skicklighet. Det behövs tydliga kriterier för vad som ska bedömas.

De kriterier som finns ska också tolkas på ett likvärdigt sätt av olika bedömare. Här har en tradition växt fram i Sverige och idag gör olika erfarna bedömare relativt likvärdiga bedömningar av en välskrivna

egenreflektion och portfölj. Rådet för högre utbildning gjorde 2004 en undersökning av hur olika bedömare såg på ett antal portföljer och resultatet blev att skillnaderna mellan bedömare var liten (se Giertz, 2005).

Att visa och bedöma pedagogisk skicklighet mot SLU:s kriterier

I SLU:s anställningsordning definieras pedagogisk skicklighet av tio kriterier indelade i tre kriterieområden. Vid en bedömning av pedagogisk skicklighet i samband med en anställning eller ett befordringsärende ska sökande bedömas mot var och ett av kriterierna. Därefter kan en sammanvägd pedagogisk bedömning och eventuell rangordning tas fram.

De kriterieområden och kriterier som definierar pedagogisk skicklighet i SLU:s anställningsordning är:

1 Ett medvetet fokus på studenternas lärande

- 1a. Skapar goda förutsättningar för lärande
- 1b. Fungerar väl i relationen med studenterna
- 1c. Breda kunskaper om lärprocesser, läraaktiviteter och examination

2 Ett vetenskapligt och utvecklande förhållningssätt

- 2a. Pedagogisk praktik integrerad med pedagogisk grundsyn/pedagogisk filosofi
- 2b. Tydlig utveckling över tid av den pedagogiska praktiken
- 2c. Undersöker studenternas lärande i den egna praktiken
- 2d. Relaterar sin praktik till reflekterad erfarenhet eller pedagogisk vetenskaplig litteratur

3 Sätter in sin pedagogiska praktik i ett större sammanhang

- 3a. Har en tydlig bild av den egna undervisningens roll inom ett program, för universitetet, för utbildningen inom ämnesområdet samt för samhälle och yrkesliv.
- 3b. Främjar pedagogisk utveckling och pedagogiska samtal inom institutionen, utbildningsprogram, universitetet eller i andra sammanhang.

3c. Breda och aktuella kunskaper i undervisningsämnet

Ett medvetet fokus på studenternas lärande, kriterieområde 1

Studenternas lärande står i centrum i en skicklig lärares praktik. En bra lärare har studenternas aktiva kunskapsbildning i fokus vid planering och genomförande av undervisning. Lärarens roll är att skapa bästa möjliga förutsättningar för studenternas lärande och att aktivt stödja och underlätta detta lärande (se t.ex. Biggs and Tang 2007). I detta ingår inte bara att planera och genomföra undervisning och examination på ett bra och effektivt sätt, utan också att skapa ett gott undervisningsklimat och att ha en bild av studenternas hela studiesituation. Den skicklige läraren tar tillvara studenternas tidigare kunskaper och erfarenheter och ser studenten som ansvarig för den egna lärprocessen. Lärarens val av strategi och syn på undervisning och lärande påverkar studenternas förhållningssätt till sina studier och val av lärstrategier (se t.ex. Trigwell et al. 1999). Därför är lärarens förståelse för lärprocesserna och förhållningssätt till kunskap, lärande och studenterna av central betydelse för ett effektivt lärande.

1a. Skapar goda förutsättningar för lärande

En lärare ger studenterna goda förutsättningar för lärande bland annat genom att bidra till ett bra undervisningsklimat, genom att förmedla engagemang och intresse för undervisningsämnet, genom att aktivera studenterna och ge dem förutsättningar att interagera och stötta varandras lärande. Viktiga förutsättningar är också att examinationen på ett effektivt sätt värderar hur väl lärandemålen är uppfyllda och att läraren hjälper studenterna att lägga sin energi på aktiviteter som är relevanta för att leva upp till kursens mål.

1b. Fungerar väl i relationen med studenterna

En skicklig lärare visar omsorg och respekt för sina studenter och deras lärande. Hon etablerar en väl fungerande kommunikation med sina studenter, förmedlar höga förväntningar på studenternas prestationer och uppmuntrar till samarbete och interaktion mellan

studenter.

1c. Breda kunskaper om lärprocesser, läraaktiviteter och examination

En viktig grund för att kunna skapa de förutsättningar som behövs för ett effektivt lärande är att läraren förstår hur lärprocesserna fungerar. Examinationen måste planeras så att den mäter måluppfyllelse samtidigt som den utnyttjas som lärtillfälle för studenterna. Läraaktiviteterna på kursen ska i sin tur förbereda studenterna för examinationen och måste planeras så att studenterna använder sin tid till det som är mest relevant för att kunna leva upp till kursens mål. För att det ska vara möjligt och för att kunna anpassa undervisning och examination när förutsättningarna förändras, måste läraren känna till vilka möjligheter som finns att såväl examinera studenterna som att genom läraaktiviteter stödja deras lärande.

Råd till dig som vill visa pedagogisk skicklighet

Berätta i din egenreflektion hur du arbetar för att ge studenterna bästa förutsättningar för att utveckla de kunskaper som din kurs eller ditt kursmoment ska ge. Presentera konkreta exempel på hur du arbetar och hämta stöd från t.ex. studenters utvärderingar (kursvärderingar, minutpapper etc.), auskultationsrapporter eller intyg från personer med kunskap om hur du arbetar.

Råd till bedömare av pedagogisk skicklighet

- Är den sökandes redovisning av sitt sätt att arbeta förankrad i konkreta exempel?
- Använder den sökande relevanta sätt att arbeta för de mål som hon sätter upp?
- Motiverar den sökande sitt sätt att arbeta och sina val av t.ex. metoder utifrån deras betydelse för studenternas lärande?
- Stämmer den sökandes bild av sitt sätt att arbeta och sin relation till studenterna med den bild kollegor, arbetsledning och studenter ger?

Ett vetenskapligt och utvecklande förhållningssätt, kriterieområde 2

Att ha ett vetenskapligt förhållningssätt till undervisning och lärande innebär att inta samma attityd och använda samma sätt att tänka och angripa problem när det gäller undervisning som när det gäller forskning. Den skicklige läraren är intresserad av hur den egna undervisningen fungerar och drivs av nyfikenhet på hur studenterna lär. Att undersöka studenternas lärande i den egna praktiken är en självklar del av arbetet och formerna för undervisning och examination granskas och ifrågasätts kontinuerligt. Läraren utvecklas hela tiden i sin lärarroll och förändrar sitt sätt att arbeta. Val av metoder för undervisning och examination sker utifrån pedagogisk forskning i kombination med egen reflekterad erfarenhet. Den skicklige läraren har en tydlig och formulerad syn på kunskap undervisning och lärande, en pedagogisk grundsyn, och den pedagogiska praktiken är väl förankrad i denna grundsyn.

2a. Pedagogisk praktik integrerad med pedagogisk grundsyn/ pedagogisk filosofi

Alla lärare har en grundläggande syn på vad kunskap är, hur lärande går till och vad som utmärker bra undervisning. För att

vara trovärdig, kunna arbeta effektivt och ge studenterna det stöd de behöver måste den egna praktiken stämma överens med lärarens grundläggande värderingar och syn på kunskap och lärande. Pedagogisk praktik och grundsyn måste gå hand i hand och läraren måste därför också presentera tydliga exempel på hur hon arbetar och i den beskrivningen relatera till sin pedagogiska grundsyn. För att kunna utveckla både den egna praktiken och grundsynen behöver läraren reflektera över sin grundsyn och ställa den i relation till hur hon arbetar. En förutsättning för en strukturerad och genomarbetad reflektion är att läraren kan formulera sin pedagogiska filosofi i ord och skriva ned den.

2b. Tydlig utveckling över tid av den pedagogiska praktiken

I pedagogisk skicklighet ingår att ständigt utveckla och förbättra sitt sätt att arbeta. Skicklighet är inget statiskt tillstånd som man kan uppnå en gång för alla utan en ständigt pågående process. Lärarens uppgift är att på bästa sätt stödja studenternas lärande och för att kunna göra det måste lärare följa med i utvecklingen av kunskapen om undervisning och lärande. Den egna undervisningen behöver anpassas till nya erfarenheter och vetenskapliga framsteg. Med en växande kunskaps- och erfarenhetsbas förändras den pedagogiska grundsynen och den formulerade grundsynen måste därför även den justeras efterhand. Det är därför viktigt att den som vill visa pedagogisk skicklighet kan visa på en utveckling över tid av sitt sätt att arbeta och sin syn på lärande och undervisning.

2c. Undersöker studenternas lärande i den egna praktiken

Studentens lärande är vad all undervisning syftar till. För att en lärare ska veta hur väl den egna undervisningen fungerar och ha en möjlighet att utveckla den måste hon utvärdera sin undervisning och studenternas lärande. En bild av studenternas lärande kan läraren få från det direkta arbetet med studenterna, genom att vara lyhörd i samtalet med studenter och kontinuerligt reflektera över deras lärande. Andra viktiga verktyg för att utvärdera studenternas lärande är resultaten av examination och kursvärderingar. En skicklig lärare har en tydlig bild av vad studenterna upplever som svårt eller jobbigt och vad som brukar ligga bakom att studenter underkänns

vid examination. Hon har en medveten strategi för hur hon använder studenternas värderingar för att utveckla undervisningen. Pedagogiska projekt och mindre vetenskapliga studier kan vara andra sätt att undersöka studenternas lärande och utveckla undervisningen.

2d. Relaterar sin praktik till reflekterad erfarenhet eller pedagogisk vetenskaplig litteratur

Det finns alltid en orsak till hur vi väljer att arbeta. Det kan vara att vi har sett någon annan göra på ett visst sätt, lokal tradition, utbildning, egna erfarenheter eller att vi har tagit del av andras erfarenheter. Den skicklige läraren är väl medveten om varför hon arbetar på det sätt hon gör. Hon kan motivera sina val utifrån pedagogisk vetenskap eller väl reflekterad erfarenhet och kan diskutera alternativa tillvägagångssätt.

Råd till dig som vill visa pedagogisk skicklighet

Kriterieområde 2 handlar om att du ska visa att du vet vad du gör när du undervisar och att du har ett vetenskapligt förhållningssätt till undervisning och lärande. Det innebär att du i din egenreflektion kan motivera ditt sätt att arbeta utifrån kunskaper i pedagogik, återkoppling från studenter eller reflektion över egen eller andras erfarenhet. Att erfarenhet är reflekterad innebär att du på ett vetenskapligt sätt analyserar erfarenheterna och drar slutsatser om vad som fungerar respektive behöver utvecklas.

- När du beskriver din grundsyn, gör den enkel. Skriv bara det du kan stå för.
- Se till att teoretiska påståenden är förankrade i en beskrivning av vad du faktiskt gör.
- Beskriv och motivera viktiga förändringar i din undervisning.
- Var inte rädd att beskriva negativa erfarenheter. En negativ erfarenhet som har lett till att du genomfört förändringar är normalt en indikator på pedagogisk skicklighet.
- Redovisa hur du utvärderar och utvecklar din undervisning. Hur du använder kursvärderingar och värderar studenternas resultat.

Råd till bedömare av pedagogisk skicklighet

- Redovisar den sökande tydliga exempel från den egna praktiken?
- Avspeglas påståenden om hur bra undervisning ska vara i hur den sökande faktiskt arbetar?
- Går det att utläsa en förändring över tid i den sökandes pedagogiska praktik?
- Finns det en tydlig koppling mellan teori och praktik? Motiverar den sökande den praktik som redovisas?
- Redovisar sökande hur hon utvärderar och skapar sig en tydlig bild av studenternas lärande i den egna undervisningen?

Sätter in sin pedagogiska praktik i ett större sammanhang, kriterieområde 3

Inget lärande sker isolerat från omvärlden. En skicklig lärare sätter sin undervisning i relation till omvärlden och de yttre förutsättningar som råder. Det innebär att lärare t.ex. måste känna till och förstå den egna undervisningens roll i studenternas utbildning, arbeta i enlighet med de lagar och regler som omgärdar den egna undervisningen samt har goda och aktuella kunskaper i det ämne som hon undervisar i. Den skicklige läraren ser sig själv och den egna undervisningen som en del i ett större sammanhang, deltar i pedagogiska samtal på olika nivåer och arbetar aktivt med pedagogisk utveckling.

3a. Har en tydlig bild av den egna undervisningens roll inom ett program, för universitetet, för utbildningen inom ämnesområdet samt för samhälle och yrkesliv.

Att i all undervisning sätta in kursinnehållet i ett tydligt sammanhang är viktigt både för lärandet i sig och för studenternas motivation. För att kunna planera en effektiv och ändamålsenlig undervisning måste en lärare känna till vilken roll den egna kursen eller kursmomentet har inom ett program, en kurs, eller i ett kursutbud. Såväl kursinnehåll som sätt att undervisa behöver anpassas till studenternas bakgrund och mål med sin utbildning. Att kunna knyta an till studenternas tidigare kunskaper och intressen liksom till yrkesliv och samhällsbehov ger lärare förbättrade möjligheter att kunna stödja och motivera sina studenter.

3b. Främjar pedagogisk utveckling och pedagogiska samtal inom institutionen, utbildningsprogram, universitetet eller i andra sammanhang.

För att kunna hålla en god kvalitet inom forskning och utbildning måste det ske en kontinuerlig utveckling av bland annat medarbetares kompetens, idéer, infallsvinklar, strukturer och metoder. En professionell universitetslärare ska bidra till den pedagogiska utvecklingen även utanför den egna undervisningen. Det kan t.ex. innebära att initiera pedagogiska projekt på institutionen, driva på utvecklingen av kurser och program, publicera artiklar inom

det högskolepedagogiska området, eller på annat sätt delta i det pedagogiska samtalet på olika nivåer.

3c. Breda och aktuella kunskaper i undervisningsämne

Det är viktigt att läraren har en bred kunskapsbas kring undervisningsämnet. För att kunna anpassa undervisningen till studenter med olika bakgrund och förbereda studenterna för de olika alternativ som finns för fortsatta studier och yrkesliv behöver läraren vara uppdaterad med utvecklingen inom ämnesområdet och ha en bredd i sin ämneskompetens.

Råd till dig som vill visa pedagogisk skicklighet

Kriterieområde 3 handlar i stor utsträckning om att en lärare måste kunna lyfta blicken från den smala ämneskunskapen och sätta sin undervisning i relation till studenternas verklighet och mål, till universitetets ambitioner med utbildningen och till samhället i övrigt.

- Motivera innehåll och metoder i din undervisning utifrån studenternas situation och mål.
- Visa att du kopplar ditt ämne till angränsande ämnen och till andra kunskaper och intressen studenterna har.
- Redovisa hur du ser på din undervisning i relation till de större sammanhangen

Råd till bedömare av pedagogisk skicklighet

- Vad innebär breda och aktuella kunskaper för den utlysta tjänsten?
- Visar den sökande egen drivkraft att vilja utveckla och förbättra kurser och program eller undervisningen i ett vidare perspektiv.
- Redovisar den sökande en förståelse för de sammanhang som de egna kurserna eller kursmomenten ges inom och vilken roll den egna kursen eller kursmomentet kan ha i studenternas utveckling inom ett program eller en kurs.

Referenser

- Apelgren, K. & Giertz, B. (2001). *Pedagogisk meritportfölj - och plötsligt var jag meriterad*. Uppsala universitet, Enheten för utveckling och utvärdering. (Rep. No. 27).
- Barr, R. B. & Tagg, J. (1995). From teaching to learning - A new paradigm for undergraduate education. *Change*, 27, 12-25.
- Boyer, E. L. 1990. *Scholarship Reconsidered: Priorities of the Professoriate*. The Carnegie Foundation.
- Biggs, J. & Tang, C. (2007). *Teaching for Quality Learning at University*. (third ed.) Open University Press.
- Chickering, A. W. & Gamson, Z. F. (1987). Seven Principles for Good Practice in Undergraduate Education. *American Association of Higher Education Bulletin*, March 1987, 2-6.
- Gibbs, G. (1992). *Creating a Teaching Portfolio*. Bristol. Technical Education Services.
- Giertz, B. (2003). *Att bedöma pedagogisk skicklighet*. UPI, Uppsala universitet (rapport 2).
- Giertz, B. (2005). *Sammanställning av erfarenheter från försöksverksamhet med bedömning av pedagogiska meritportföljer våren/sommaren 2004*. Rådet för högre utbildning.
- Classic, C. E., Taylor Huber, M., & Meroff, G. I. (1997). *Scholarship Assessed - Evaluation of the professoriate*. Jossey-Bass.
- Kreber, C. 2002. Teaching excellence, Teaching Expertise and the Scholarship of Teaching. *Innovative Higher Education*, Vol. 27, No. 1.
- Pettersen, R. C., 2008, *Kvalitetslärande i högre utbildning : introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Ramsden, P., Margetson, D. Martin, E. & Clarke, S. (1995) *Recognizing and rewarding good teaching in Australian higher education*. Committee for

- the Advancement of University Teaching, Canberra.
- Ramsden, P. (2003). *Learning to Teach in Higher Education*. RoutledgeFalmer.
- Rovio-Johansson, A. & Tingbjörn, G. (2010). *Pedagogisk skicklighet och pedagogiska meriter - historik och praktik*. Höskoleverket. (Rep. No. 2001:18R).
- Seldin , P. (1997). *The Teaching Portfolio*. Anker Publishing Company.
- SFS 1998:1003. *Förordning om ändring i Höskoleförordningen (1993:100)*.
- SFS 1993.100. *Höskoleförordning*.
- SOU 1992:1. *Frihet Ansvar Kompetens. Grundutbildningens villkor i högskolan*. Utbildningsdepartementet.
- Trigwell, K. Prosser, M. and Waterhouse F. 1999. Relations between teachers' approaches to teaching and students' approaches to learning. *Higher Education* 37: 57-70.
- Trigwell, K. 2001. Judging University Teaching. *The International Journal for Academic Development*. Vol. 6, No. 1, 65-73.

ISBN 978-91-576-9027-2